

уповноважених представників навчального закладу, визначається Положенням про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах, затвердженої наказом МОН України № 616 від 31.08.2001 р.

Розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з працівниками під час прямування на роботу чи з роботи пішки, на громадському, власному або іншому транспортному засобі, що не належить підприємству і не використовувався в інтересах підприємства, здійснюється згідно з Порядком розслідування та обліку нещасних випадків не-виробничого характеру, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 270 від 22.03.2001 р..

Розслідування, ведення обліку нещасних випадків, які сталися органах і підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій проводиться у відповідності з Інструкцією про порядок розслідування, ведення обліку нещасних випадків в органах і підрозділах Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, затвердженої наказом ДСНС України № 540 від 18.06.2006 р.

### **Питання для самоконтролю**

1. Чим обумовлюється необхідність проведення розслідування нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві?

2. Яка мета і які завдання проведення розслідування нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві?

3. Назвіть законодавчі акти та визначте їх положення, які складають нормативно-правову основу проведення розслідування нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві?

4. В чому полягають обов'язки роботодавця стосовно розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій згідно Закону України «Про охорону праці»?

5. Який НПАОП встановлює процедуру проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві і що він визначає?

6. У яких випадках проводиться розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві?

7. На кого поширюється і не поширюється дія Постанова Кабінету Міністрів України №1232 від 30.11.2011 р.?

8. Яким НПАОП визнається порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами?»

9. Яким НПАОП визначається порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з працівниками під час прямування на роботу чи з роботи пішки

10. Хто організує розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) не підлягають спеціальному розслідуванню, розслідування якщо факт настання нещасного випадку та/або гострого професійного встановлено у судовому порядку?

## ЛЕКЦІЯ 2. НЕЩАСНІ ВИПАДКИ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРИЧИНИ ЇХ ВИНИКНЕННЯ

### План

- 2.1. Поняття та класифікація нещасних випадків на виробництві
- 2.2. Причини нещасних випадків на виробництві

### 2.1 Поняття та класифікація нещасних випадків на виробництві

У широкому розумінні нещасний випадок – це випадок, який стався з людиною із-за непередбачених обставин та умов, внаслідок чого була завдана шкода здоров'ю людини або наступила смерть потерпілого. У Вікіпедії нещасний випадок визначається як подія – тілесні пошкодження або смерть, інколи пошкодження майна, причиною яких є несподіваний збіг обставин. При цьому зазвичай мається на увазі, що негативного ймовірнісного результату можливо було уникнути або запобігти, якщо причини, що призвели до нещасного випадку, були би розпізнані раніше.

У Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування) наведене наступне визначення терміну нещасний випадок – це обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть

Типовими прикладами нещасних випадків є дорожньо-транспортні пригоди (або попадання під машину), падіння з висоти, попадання предметів в дихальне горло, падіння предметів (цеглини, бурульки) на голову, враження електричним струмом. Чинниками ризику можуть бути недотримання техніки безпеки, вживання алкоголю. Смерть людей, особливо групова або відомих, в результаті нещасного випадку зазвичай привертає широку увагу.

Нещасні випадки класифікуються за наслідками, кількістю потерпілих та стосовно їх зв'язку і пов'язаності з виробництвом.

За наслідками нещасні випадки поділяються:

- легкі;
- тяжкі;
- смертельні.

**Тяжкі травми** визначаються і класифікуються згідно з Класифікатором розподілу травм за ступенем тяжкості, затвердженим МОЗ (далі .класифікатор розподілу травм).

### ***До легких травм відносяться:***

- ушкодження, що не є тяжкими;
- розлади здоров'я з тимчасовою втратою працездатності тривалістю до 60 днів.

Також до легких належать такі нещасні випадки, що призвели до необхідності переведення працівника на легшу роботу.

Якщо з працівником стався нещасний випадок з тяжкими наслідками, то характер і ступінь тяжкості отриманої ним травми, встановлюється закладом охорони здоров'я і підтверджується висновком про ступінь тяжкості травми.

За кількістю потерпілих нещасні випадки поділяються:

- поодинокі;
- групові.

Поодинокий нещасний випадок – це нещасний випадок, що стався з одним працівником, а груповий нещасний випадок – нещасний випадок, що стався одночасно з двома та більше працівниками незалежно від ступеня тяжкості отриманих ними травм.

Стосовно зв'язку з виробництвом нещасні випадки можна поділити:

- виробничого характеру;
- невиробничого характеру.

Якщо нещасний випадок стався з працівником під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків, то він класифікується як нещасний випадок виробничого характеру або нещасний випадок на виробництві. Відповідно до ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять», «нещасний випадок на виробництві – це раптове погіршення стану здоров'я чи настання смерті працівника під час виконання ним трудових обов'язків внаслідок короткочасного (тривалістю не довше однієї робочої зміни) впливу небезпечного або шкідливого чинника».

Згідно з резолюцією МОП «Про статистику виробничого травматизму», прийнятою 16-ю Міжнародною конференцією зі статистики праці у 1998 році, «нещасний випадок на виробництві – це несподівана та незапланована подія, включаючи дії умисного, насильницького характеру, яка виникає внаслідок трудової або пов'язаної з нею діяльності, що призводить до травмування, хвороби або смерті». Таким чином, термін МОП не обмежує поняття нещасного випадку впливом виробничого небезпечного або шкідливого фактора, а пов'язує його з процесом трудової діяльності, що більш повно розкриває картину виробничого травматизму.

Кожна травма, отримана працівником повинна розглядатися окремо. Тобто кожен нещасний випадок має бути правильно кваліфікований. А для правильної кваліфікації нещасного випадку, як такого, що пов'язаний з виробництвом, або як нещасного випадку, що не пов'язаний з виробництвом необхідно враховувати різні обставини. В залежності від обставин ско-

ення нещасних випадків, виробничі нещасні випадки визнаються такими, що пов'язані з виробництвом і не пов'язані з виробництвом.

Обставини, за яких нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнаються пов'язаними з виробництвом, є:

1) виконання потерпілим трудових (посадових) обов'язків згідно з внутрішнім трудовим розпорядком підприємства (установи, організації), у тому числі у відрядженні (згідно з внутрішнім трудовим розпорядком підприємства (установи, організації), на яке він відряджений);

2) перебування потерпілого на робочому місці, на території підприємства (установи, організації) або в іншому місці під час виконання трудових (посадових) обов'язків чи завдань роботодавця з моменту прибуття на підприємство (в установу, організацію) до відбуття з нього, що фіксується відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства (установи, організації), у тому числі в робочий і надурочний час;

3) підготовка до роботи та приведення в порядок після закінчення роботи знарядь виробництва, засобів захисту, одягу, а також здійснення заходів щодо особистої гігієни, пересування працівника з цією метою по території підприємства (установи, організації) перед початком роботи та після її закінчення;

4) виконання завдань за письмовим розпорядженням роботодавця в неробочий час, під час відпустки, у вихідні, святкові та неробочі дні;

5) виконання потерпілим дій в інтересах підприємства (установи, організації), де він працює, що не належать до його трудових (посадових) обов'язків;

6) раптова смерть внаслідок гострої серцево-судинної недостатності, ішемічного інсульту, серцево-судинної недостатності або порушення мозкового кровообігу під час перебування на підземних роботах (видобування корисних копалин, будівництво (реконструкція, капітальний ремонт), технічне переоснащення шахт, рудників, копалень, метрополітенів, підземних каналів, тунелів та інших підземних споруд, проведення геологорозвідувальних робіт під землею) або після підйому на поверхню з даною ознакою, що підтверджено медичним висновком;

7) раптове погіршення стану здоров'я потерпілого, одержання травм або його смерть під час виконання трудових (посадових) обов'язків внаслідок впливу шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу, що підтверджено медичним висновком, або у разі, коли потерпілий не пройшов обов'язкового медичного огляду відповідно до законодавства, а робота, що виконувалася, протипоказана потерпілому відповідно до медичного висновку;

8) проїзд на роботу чи з роботи на транспортному засобі, що належить підприємству (установі, організації), або на іншому транспортному

засобі, наданому роботодавцем відповідно до укладеного договору з іншим підприємством (установою, організацією);

9) проїзд згідно з установленим завданням і маршрутом до місця чи з місця відрядження на транспортному засобі (громадському, власному чи службовому тощо, в тому числі наданому іншим підприємством (установою, організацією) на підставі письмової угоди з роботодавцем про надання послуг з перевезення), що підтверджується документально та відшкодовується роботодавцем;

10) використання власного транспортного засобу в інтересах підприємства (установи, організації) з дозволу або за письмовим дорученням роботодавця (безпосереднього керівника робіт);

11) перебування потерпілого у транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, в тому числі під час змінного відпочинку, якщо настання нещасного випадку пов'язане з виконанням потерпілим трудових (посадових) обов'язків або з впливом на нього шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу;

12) прямування до об'єкта (між об'єктами) обслуговування за затвердженим маршрутом або до будь-якого об'єкта за дорученням роботодавця;

13) перебування на території підприємства (установи, організації) або в іншому визначеному роботодавцем місці у зв'язку з проведенням виробничої наради, одержанням заробітної плати, проходженням обов'язкового медичного огляду, навчання тощо або проведенням з дозволу чи за ініціативою роботодавця професійних і кваліфікаційних конкурсів, спортивних заходів, передбачених колективним договором, за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця;

14) надання підприємством (установою, організацією) благодійної допомоги іншим підприємствам (установам, організаціям) за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця;

15) однократний вплив на працівника шкідливих чи небезпечних виробничих факторів, внаслідок яких у нього виникло гостре професійне захворювання (отруєння), за наявності висновку закладу охорони здоров'я;

16) вплив небезпечних, шкідливих або інших виробничих факторів під час технологічної перерви або перерви для відпочинку чи харчування на території підприємства (установи, організації) згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку, що підтверджено висновком закладу охорони здоров'я або експертної комісії;

17) заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень іншою особою або його вбивство під час виконання чи у зв'язку з виконанням трудових (посадових) обов'язків або дій в інтересах підприємства (установи, організації) незалежно від початку досудового розслідування, крім випадків

з'ясування з іншою особою особистих стосунків невиробничого характеру, що встановлено комісією з розслідування та/або підтверджено висновком компетентних органів;

18) погіршення стану здоров'я внаслідок отруєння алкоголем, наркотичними засобами, токсичними чи отруйними речовинами, а також їх дії (асфіксія, зупинка серця тощо), що підтверджено медичним висновком, якщо це пов'язано із застосуванням таких речовин у виробничому процесі чи порушенням вимог щодо їх зберігання та транспортування;

19) ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій на виробничих об'єктах і транспортних засобах, що використовуються підприємством (установою, організацією);

20) скоєння самогубства працівником плавскладу на суднах морського, річкового та рибпромислового флоту в разі перевищення обумовленого колективним договором строку перебування у рейсі або його смерті під час перебування у рейсі внаслідок впливу шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу;

21) оголошення працівника померлим внаслідок зникнення під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків (відповідно до ухваленого рішення суду);

22) одержання травм під час використання транспортних засобів, устаткування, інструментів, матеріалів тощо, що належать і використовуються підприємством (установою, організацією), у разі їх несправності, що підтверджено відповідними висновками;

23) одержання травм або смерть потерпілого під час виконання трудових (посадових) обов'язків у разі перебування його у стані алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння, підтвердженого відповідним медичним висновком, за наявності технічних або організаційних причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) або у разі, коли потерпілий не був відсторонений від виконання робіт відповідно до вимог правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства (установи, організації) або колективного договору;

24) виконання фізичною особою – підприємцем виду робіт, зазначеного в документах обов'язкової звітності, за обставин, зазначених у пунктах 1–23 переліку;

25) виконання робіт особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства за обставин, зазначених у пунктах 1–23 цього переліку;

26) виконання робіт особою, яка фактично допущена до роботи без оформлення трудового договору (контракту), у разі підтвердження факту перебування потерпілого у трудових відносинах з роботодавцем за обставин, зазначених у пунктах 1–23 цього переліку.

Нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнаються не пов'язаними з виробництвом:

у разі вчинення потерпілим кримінального правопорушення, що встановлено обвинувальним вироком суду або постановою (ухвалою) про закриття кримінального провадження за nereабілітуючими підставами;

смерті працівника від загального захворювання або самогубства, що підтверджено висновками судово-медичної експертизи та/або відповідною постановою про закриття кримінального провадження.

До нещасних випадків невиробничого характеру належать такі випадки, які сталися з працівником, однак не пов'язані з виконанням ним трудових обов'язків. Зокрема це нещасні випадки, що сталися під час:

прямування на роботу чи з роботи пішки чи на власному, громадському або іншому транспортному засобі, що не належить підприємству і не використовувався в інтересах підприємства;

виконання громадських обов'язків (рятування людей, захист власності, правопорядку, якщо це не передбачено службовими обов'язками);

участі в культурно-масових заходах;

спортивних змаганнях тощо

побутових, домашніх справ (побутові нещасні випадки).

Серед працюючих найбільшу питому вагу всіх нещасних випадків невиробничого характеру складають саме побутові нещасні випадки. Це, зазвичай, нещасні випадки в будинках, дворах і на присадибних ділянках, під час відпочинку, під час ігор тощо. В усьому світі побутові травми становлять майже половину всіх травм працівників, що виникають поза робочим часом, які за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням належать до страхових випадків.

## **2.2 Причини нещасних випадків на виробництві**

Найбільш складним і відповідальним етапом у розслідуванні нещасних випадків, травм є встановлення їх причин. Дуже часто тут припускають грубі помилки, що не сприяє розробці ефективних заходів у боротьбі з травматизмом. Аналізу нещасних випадків передують їх класифікація за причинами. Але загально прийнята класифікація причин виробничого травматизму в даний час відсутня, проте більшість авторів виділяють декілька груп.

*Організаційні причини* цілком залежать від рівня організації праці на підприємстві. До них, наприклад, відносяться недобудови на території про- мислового об'єкта, захарашчені проїзди, проходи; порушення правил експлуатації устаткування, експлуатації транспортних засобів, інструмента; хиби в організації робочих місць, у навчанні робітників безпечним методам праці.

*Технічні причини* залежать від рівня досконалості технологічних процесів, конструктивних хиб устаткування, недостатності механізації та

автоматизації важких робіт, недосконалості огорожень, захисних пристроїв, засобів сигналізації і блокувань, міцностних дефектів матеріалів, невідомих раніше небезпечних властивостей оброблюваних об'єктів. Ці причини іноді називають конструкторськими або інженерними.

У зв'язку з цим існують вимоги, які висувають до верстатів і устаткування всіх типів: передачі ремінні, ланцюгові, зубцюваті, розташовані поза корпусами верстатів. Вони - основа безпеки травмування і тому повинні мати суцільну огороду або жалюзі, мати допоміжні пристрої (ручки, скоби) для зручного і безпечного відчинення, зняття, переміщення механізмів. Внутрішні поверхні дверцят, за якими розташовані механізми передач, що потребують періодичного доступу при наладці верстатів і спроможні травмувати, повинні бути пофарбовані в червоний колір. Захисні пристрої (екрани), які обмежують робочу зону, повинні захищати працюючого від стружки, що відлітає, мастильно-охолоджувальної рідини. Для відключення електродвигунів і припинення роботи верстата треба застосовувати кнопки управління червоного кольору. Робоча зона на металорізальних верстатах, призначених для обробки заготовок, повинна бути відгороджена захисним пристроєм. Особливу увагу треба приділяти кріпленню виробів, деталей.

*Санітарно-гігієнічні причини* це перевищення значень гранично-допустимих концентрацій (ГДК) шкідливих речовин у повітрі робочої зони, недостатнє або нераціональне освітлення, перевищені рівні шуму, вібрацій та наявність різноманітних випромінювань вище допустимих значень, порушення правил особистої гігієни.

*Психофізіологічні причини* це фізичні і нервово-психічні перевантаження. Людина може чинити помилкові дії через стомлення, викликане великою фізичною перевтомою, перевантаженнями - статичними і динамічними, розумовим, перенапругою аналізаторів (зорового, слухового), монотонністю праці

– стреси (англ. - напруженість, стан організму, який передуює хворобам, нещасним випадкам). Часто ці чинники називають людськими факторами.

До травм може призвести невідповідність анатомо-фізіологічних і психічних особливостей організму людини характеру виконуваної роботи, тобто порушення основних ергономічних вимог. Але однією з основних причин, як установлено аналізом виробничого травматизму, є людський фактор.

Важливість таких факторів в будь якій ергономічній системі можна підкреслити тим, що в 1957 році у США була створена організація «Суспільство людських факторів», а з 1958 р. видається часопис «Людські фактори».

Психофізіологічні процеси поведінки людини в небезпечній ситуації є найменш вивченими, що, як правило, не дає можливості оцінити



ймовірність суб'єктивних причин виникнення нещасних випадків, але представивши їх у вигляді логічної моделі це можна зробити. Логічна модель виникнення нещасних випадків внаслідок помилкових дій працівника приведена на рисунку 1.

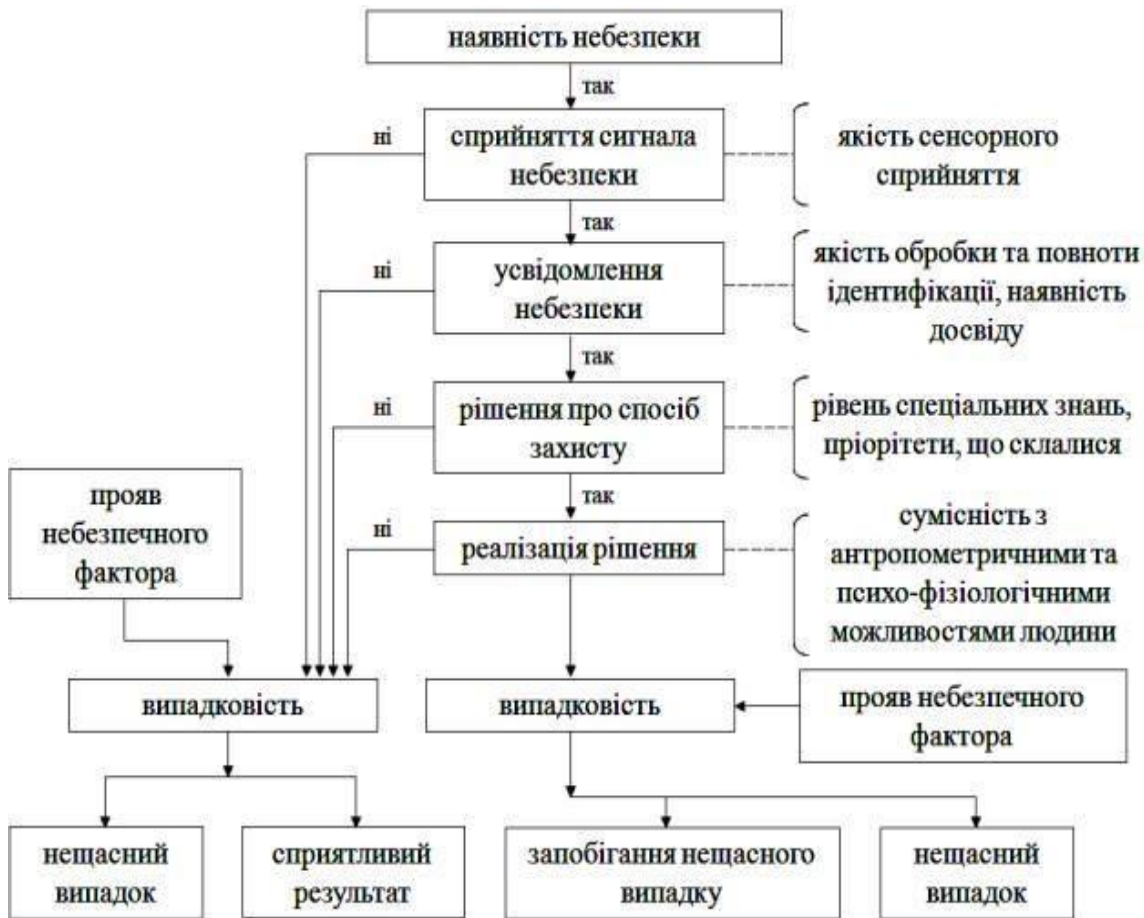


Рисунок 1.1 – Логічна модель виникнення нещасних випадків внаслідок помилкових дій працівників

В моделі представлені основні етапи сприйняття та усвідомлення небезпеки, прийняття рішень про спосіб захисту та реалізації прийнятого рішення.

На першому етапі відбувається сприйняття небезпеки. Таких робіт, де потрібне сенсорне сприйняття вище за середній рівень, небагато, і воно, найчастіше, забезпечує ефективність, а не безпеку роботи, як, наприклад, у контролерів. Однак існують деякі роботи, де висока сенсорна чутливість служить для розпізнавання небезпечних сигналів.

При вивченні цієї характеристики виявилася особливість, що властива особам, які працювали без помилок. Як відомо, всі тести для дослідження властивостей уваги оцінюють за двома характеристиками: швидкості і точності. Саме таке сполучення характерно і для багатьох видів травмонезбезпечних робіт. Наприклад, водіям, які працюють без дорож-

ньо-транспортних подій, властиві однаково виражені установки як на швидкість, так і на точність виконуваного тесту, тоді як в альтернативній групі водіїв з наявністю дорожньо-транспортних випадків переважала одна краща установка – або на швидкість, але з помилками, або на точність, але за рахунок зниження швидкісних характеристик. Наступним етапом розвитку небезпечної ситуації є усвідомлення небезпеки, яка пов'язана з обробкою отриманої інформації. На її обробку впливає безліч факторів, наприклад кількість і тип джерел інформації, вид сенсорного сприйняття, минулий досвід і інші, серед яких відіграють важливу роль процеси мислення і рівень інтелектуальних можливостей.

Усвідомивши небезпеку, людина вирішує, як на неї реагувати. Цей процес найбільш складний, оскільки на нього впливає безліч факторів: індивідуальні думки, пристрасті, схильності і установки, погляди, що викликані керівниками, прийняті в даній організаційній структурі норми поведіння тощо. Ці фактори не можливо прогнозувати, однак існує ряд дуже важливих з погляду безпеки праці характеристик, які піддаються прогнозуванню і можуть застосовуватися при професійному відборі працівників на травмонебезпечні роботи. Це рівень ризику і типологічні властивості особистості. Відношення до ризику впливає на поведінку в дуже сильному ступені, однак це відношення залежить від характеру професійної діяльності у відношенні частки ризику, що утримується в цій діяльності. Там, де робота взагалі не вимагає “ризикованого” поведіння, працівники віддають перевагу середньому і нижче ніж середній рівням ризику, наприклад електромонтери. Якщо ж ризик є обов'язковим елементом діяльності, наприклад, як у водіїв, відношення до ризику носить інший характер. Встановлено, що водії високого професійного рівня (відсутність дорожньо-транспортних випадків) відрізнялися більш високим рівнем ризику, ніж менш надійно працюючі водії.

З проведеного аналізу можна виділити основні причини виникнення нещасних випадків на кожному етапі прийняття рішень працівниками. На етапі сприйняття причинами нещасних випадків можуть бути відсутність або недостатній рівень сигналів про небезпеку, помилки сприйняття сигналів тощо. На етапі усвідомлення небезпеки – недостатній досвід працівника та складність ідентифікації небезпек, особливо якщо вона проводиться по ряду непрямих ознак. На наступному етапі можливе прийняття запізнених та помилкових рішень. Успішність реалізації прийнятого рішення визначається достатністю часу для виконання необхідних мір, відповідністю можливостей працівника, його точністю та швидкістю вимог, що вимагає ситуація. Але навіть повне виконання цих вимог не виключає можливості виникнення нещасних випадків.

Очевидно, що в нових технічних процесах, де немає достатньої інформації про потенційно небезпечні фактори та їх рівні, де не визначені